

Februari 2014

Ooit werd door (sommige) provincies subsidies aan molens verstrekt als er met enige regelmaat mee werd gedraaid. Het ging niet eens om productief werken met de molens. Er waren steeds minder beroepsmolenaars en de vrijwillige molenaars legden de lat niet hoger dan voor alleen onbelast draaien. Om de activiteiten van de molenaars te meten werd in het grote wiel op de bovenas een toerenteller gemonteerd die soms zelfs voorzien was van een verzegeling. In zo'n geval moest er zelfs een ambtenaar aan te pas komen om de stand af te lezen en de teller weer op nul te zetten. Vroeger hadden molenaars (ook al) een kwalijke reputatie: ze werkten bij nacht en ontij in ruig weer als de brave burgers zich verscholen achter de kachel of in de bedstee. Molenaars stonden onder de verdenking zich bezig te houden met smokkel, illegale horeca, gelegenheid tot prostitutie en ontduiking van de belasting op het gemaal. Voor de inning van deze belasting waren er speciale ambtenaren die de productie van tarwemeel in één molen moesten bijhouden. Ze werden *sarries* genoemd en woonden in een ambtswoning (*sarrieshut*) naast de molen. De naam is een verbastering van het Franse woord *chercher* (zoeken, opsporen; denk aan rechercheur). Rogge, dat veel goedkoper was dan tarwe, werd beschouwd als volksvoedsel en was daarom vrijgesteld van de maalbelasting. Na de Franse tijd werd de molenregulering afgeschaft. In de ontstane vrije markt werden veel nieuwe molens gebouwd. Door een gebrek aan werk werden veel tarwemolens uitgebreid met aanvullende werktuigen, zoals pelwerken (gort) en kleine maalstenen voor mosterd. Veel meer daarover is te zien en te horen in molen 't Lam.

In De Jager kan de zagerij niet worden losgekoppeld van de aandrijving, dus daar is geen sprake van echt onbelast draaien. We maakten tot nu toe op basis van een schatting van het aantal draaikwartieren en een gemiddelde draaisnelheid een grove berekening van het aantal as-omwentelingen. Sinds begin januari hebben we in het bovenwiel een tikenteller. Het armpje met aan het einde een gewichtje in de vorm van een tweetal moeren klappt in de bovenste stand van het bovenwiel om en verzet de teller. Op 4 januari, een gewone draaidag met pauzes voor tussenwerkzaamheden, noteerde Arjan iets meer dan 4000 omwentelingen. De teller hebben we gekregen van Mats Faber die zijn molenaarsopleiding op 't Lam een week later afsloot met een prima verlopen examen. Hij is nu zelfstandig molenaar op diverse molens in de zuidwesthoek.

Het verzagen van de dikke es leverde een onaangename verrassing op. Na het wondhout en het gaatje die bij de eerste snede tevoorschijn kwamen onthulde de tweede snede een zeer grote holte gevuld met gecomposteerd hout. Het zal nog wat gepuzzel kosten om uit de rest van de stam de gewenste lengten uit één stuk te kunnen zagen.

Een werkende machine veroorzaakt trillingen, verbuigingen, enzovoort waardoor onderdelen kunnen losraken. Bij toeval ontdekten we dat een afstelwiel van het draaihoofdlager van het middenraam was losgeschoven. De wisselende krachten op de *lome* (zeer vlakke) wig hadden tot gevolg dat hij zo'n 20cm naar buiten was geschoven. Om dat te voorkomen hoort de wig te zijn geborgd met een spijker, maar die bleek te ontbreken...

Op het middenraam zagen we nu (delen van) Amerikaanse eiken die afkomstig zijn uit de tuin van A.S. de Jong te Joure (correctie: dus niet via de gemeente zoals gemeld in de vorige aflevering). Dit zeer zware hout heeft een heel ander uiterlijk dan de Europese eik: een dunne vrij gladde bast en het zaagsel is praktisch wit.

In de hartplank is de geschiedenis van de boom in zijn jonge jaren te zien. Het jeugdige stammetje groeide zeer snel en de zijtakken hebben een paar jaar kunnen doorgroeien: zie de noesten dicht bij het hart. Daarna zijn ze weggesnoeid en is de stam foutloos verder gegroeid tot de stam die we nu verzagen. Het midden van de hartplank is van mindere kwaliteit (en waarde), maar de twee buitenste delen ervan compenseren het verlies ruimschoots.

Een van de gezonken eikenstammen bood veel weerstand bij onze pogingen hem voor de opsleep te trekken. In het modderwater van het balkgat was slecht te zien hoe de stam lag en hoe hij het beste kon worden aangehaakt. Hangend aan de penterbak kon de stam makkelijker door de blubber worden gesleept met behulp van een blok dat aan de eerste vlaggenmast voor het Molenhuis was bevestigd. Omdat de sleep-/hijdsdraad zwart is, is hij op de foto gemarkeerd met witte cirkeltjes. Later werd het blok verplaatst naar het hoekpaaltje van de

beukenheg, waardoor de trekrichting evenwijdig aan de opsleep kwam te liggen - naar ons toe. Toen de stam de helling op werd getrokken, bleek de kop van de boom een dikke vork te zijn. Geen wonder dat het veel moeite kostte de stam over de bodem te slepen!